

ד"ר שמואל זנוויל כהנא

עטרה ליושנה עכשיו – זכר להקהל בימינו

ראשי פרקים

- א. הצעה לניהול זכר הקהל בימינו
- ב. לקראת המעמדים הבאים

א. הצעה לניהול זכר הקהל בימינו

משנת תש"ו הוחל בקיום מעמדים של "זכר הקהל" בירושלים. הגדול במעמדים התקיים בירושלים בשנת תשמ"ח. אולם עדיין לא הפך המעמד הזה לנחלת כלל ישראל. להלן שורה של קווי יסוד ורעיונות כלליים המיועדים לטפח את מעמד זכר הקהל בימינו ולהפכו לענין מרכזי של אחדות העם.

1. האחראי: ועד מנהל ציבורי

האחריות למעמד "זכר להקהל" תהיה בידי ועד מנהל ציבורי מיוחד. במשך השנים שלפני השמיטה יטפל הוועד בהכנות, בתכנים ובניהול המעמד. בוועד המנהל יהיו מיוצגים הרבנות הראשית לישראל, משרד הדתות ומשרדי ממשלה אחרים, גורמי החינוך היהודי בעולם ובתפוצות, ארגונים יהודיים מרכזיים בעולם ועוד.

2. היעד: שבת לה' גם בימינו

בטרם גלינו מארצנו, היה עמנו עם של איכרים, ועל כן ניכרה שנת השמיטה ונתייחדה מיתר השנים. עובדי האדמה השובתים יכלו להקדיש את השנה כולה ללימוד התורה ובכך לקיים אותה כשנת "שבת לה'". בימינו רק מעטים

* בבא כל ישראל - עיונים וחידושים במצות הקהל בימי הבית ובימינו, ירושלים: ספרית אלינר, תשנ"ה, עמ' קלג-קמב.

עטרה ליושנה עכשיו - זכר להקהל בימינו

מאזרחי המדינה חיים על עבודת האדמה. רובו המכריע של הישוב מתגורר וחי בערים גדולות ולא ישבות ממלאכתו בשנת השמיטה. בכל זאת יש לנסות ולשוות גם בימינו לשנה השביעית אופי של שנת שבתון לה' שיהיו בה מרכיבים של לימוד, השתלמות ועיון רוחני, עד לשיאם במעמד זכר להקהל.

3. אפשרות: שבת שבתון במקומות עבודה שונים

אחת האפשרויות היא להרחיב את מושג שנת השבתון, המקובל בעולם האקדמאי ובמוסדות הרפואה והחינוך ולהחילו גם על מגזרי תעסוקה אחרים. יתכן שאי אפשר להשבית מעבודתם מגזרים שלמים, אך לפחות יש לשאוף להקטין בשנת השמיטה את מספר שעות העבודה. ראוי להחליט על ימים אחדים בשנה כימי לימודים. כל העובדים במשק הישראלי יוכלו במהלך שנת השמיטה, להתמסר לעניינים שברוח, ובכך לקיים גם בימינו את אחת המטרות העיקריות שהתורה הועידה לשנה השביעית. שותפים נאמנים לרעיון הזה צריכים להיות ארגוני העובדים השונים וארגוני המעסיקים.

4. עליה לרגל מחו"ל ללמוד בארץ

שנת השמיטה מתאימה מאין כמוה גם להבאת קבוצות של יהודים מחו"ל לעליה לרגל ולימוד תורה והכרת מצוות הארץ. העלייה לרגל בימי קדם סייעה לגבש את העם ולאחדו. ההמנעות מעליה לרגל היא שגרמה לגלותם של עשרת השבטים, ולניתוקם מגוף האומה (גיטין פח ע"א). את הפסוק "ירושלים הבנויה כעיר שחבורה לה יחדיו" (תהילים קכב, ג), דרש רבי יהושע בן לוי: "עיר שעושה כל ישראל חברים" אלא מעתה אפילו כל ימות השנה? אמר רבי זעירה, ובלבד בשעה ששם עלו שבטים" (ירושלמי חגיגה פ"ג ה"ו).

5. נושא מיוחד לכל שנת שמיטה

כפי שחז"ל העניקו לשבתות השנה אופי מיוחד משלהם באמצעות פרשות השבוע, ובכך הביאו ליצירת אורח חיים יהודי אחד ומאוחד בארץ ובכל הגלויות, כך יש גם לקבוע לכל אחת משנות השמיטה נושא מיוחד מרכזי ומוגדר.

נושא כזה יאחד את כל העם סביבו, ולכן מן הדין שיותאם לצרכי השעה ולמצב העם באותה תקופה. את נושא השנה ילמדו באופן שיטתי במוסדות החינוך וההוראה וכן בכינוסים, הרצאות, ובדרשות הרבנים, בארץ ובתפוצות. דפי לימוד יופצו ע"י הוועד המנהל ובהם נושאים, נקודות לעיון ולימוד, רשימות ביבליוגרפיות ועוד.

רעיון הנושא המרכזי מומש לראשונה במעמד "זכר הקהל" הראשון אשר התקיים בהשראה עוד לפני קום המדינה, בשנת תש"ו. אז נקבע, כנושא מרכזי ענין איחוד העם, כלומר אחדות המאבק של הישוב היהודי נגד השלטון המנדטורי ופעולתו למען פתיחת שערי הארץ לשארית הפליטה.

מעמד "זכר הקהל" השני אשר התקיים לאחר הקמת המדינה, בשנת תשי"ג, הוקדש לרעיון השלום. במסגרת זאת בוטאה השאיפה הנצחית לגאולה ע"י מלכות בית דוד כנבואת ישעיהו: "ויצא חוטר מגזע ישי... ושפט בצדק דלים, וגר זאב עם כבש ונמר עם גדי ירבץ... לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי כי מלאה הארץ דעה את ה'" (ישעיה יא, א-ט).

אף שהמעמד הזה הוקדש לרעיון השלום הוא עמד בסימן מערכות מלחמת השחרור. באותה שנה חודשה גם התפילה לשלום העולם אשר קבעוה וחיברוה הרבנים הראשיים. היא נאמרה בהר ציון, ובהשתתפות נציגי עמים שונים והיא נאמרת מאז במעמד "זכר הקהל".

המעמד הגדול והמרהיב בשנת תשמ"ח ברחבת הכותל המערבי הוקדש לנושא "דרכי ההנהגה בישראל".

ב. לקראת המעמדים הבאים

מן הראוי כי כל פעם בהתקרב שנת השמיטה תקיים הכנסת דיון מיוחד. הנושא יעלה על סדר היום על ידי שר הדתות. חשוב שיוקצה תקציב ממלכתי כדי לקיים בשנת השמיטה מסגרות לימוד מיוחדות וכדי לקיים את מעמד "זכר הקהל". אם כך תעשה הכנסת אות יהיה כי הדבר נעשה בשם המדינה והעם ולמען העם. יהיה בכך גם מעין סמל מעשי לקבלת עול מלכות שמים ולהתקשרות העם עם תורתו באמצעות המדינה ומוסדותיה העליונים.

1. הכרזה מוקדמת

בראש חודש סיון בשנת השמיטה יכריזו הרבנים הראשיים ובית הדין הגדול של הרבנות הראשית בטקס חגיגי ברחבת הכותל המערבי, הכרזה חגיגית, לקראת מעמד זכר הקהל. ההכרזה תציין את הקשר שבין מעמד מתן תורה בהר סיני לבין מעמד הקהל.

הכרזת הרבנות תפורסם בכלי התקשורת ובבתי הכנסת בארץ ובתפוצות. היא תכשיר את הלבבות ותעורר את הבריות בארץ ובעולם לקראת המעמד בירושלים.

2. קבלת פנים לבאים

כמו בימי קדם בטקסי הביכורים, יערכו בכניסה לירושלים טקסי קבלת פנים לבאים, בהשתתפות הרבנים הראשיים, ראש העיר וחברי המועצה, לכל העולים ירושלימה. כפי המתואר במשנה: "יוצאים לקראתם. לפי כבוד הנכנסים היו יוצאים. וכל בעלי אמנויות שבירושלים עומדים לפניהם ושואלין בשלומם" (ביכורים פ"ג מ"ג).

לכבוד קבלת הפנים יחברו הרבנים הראשיים מגילת יום מיוחדת והיא תושמע באוזני הבאים.

3. נשיא המדינה יקרא בתורה

למעמד זכר להקהל יוזמנו גם ראשי השלטון ובראשם נשיא המדינה. בפני נשיא המדינה תעלה ההצעה שהוא יקרא במעמד, מאחר שהוא המייצג בדורנו את מהות השלטון. אם לא יוכל הנשיא לקרוא, יעשה זאת הרב הראשי.

4. תפילה לשלום העולם

במהלך המעמד תינשא התפילה לשלום העולם. יהיה בכך זכר לשבעים הקרבנות שהוקרבו בחג הסוכות כנגד שבעים אומות העולם. בעת אמירת התפילה ידליקו 70 נציגי הגלויות השונות שבעים נרות.

5. כתיבת ספר תורה של כלל ישראל

מן הראוי שלקראת כל מעמד ייכתב במיוחד ספר תורה של כלל ישראל. כך היה גם במעמדי זכר הקהל שלאחר קום המדינה. רבבות השתתפו במצוה, בחרו באות מ"שלהם" וייפו את כח סופרי הסת"ם לכותבה בשמם. חומש "ויקרא" הוקדש לכתיבת אותיות שמותיהם של ילדים בהתאם למדרש: "יבואו טהורים ויתעסקו בטהרה". בספר הזה קראו בעת המעמד שהתקיים בשנת תשי"ט. בכל מעמד ישלימו את כתיבת ספר התורה ויתחילו בכתיבת ספר התורה של המעמד הבא.

6. פרסים ליצירה רוחנית

מוצע גם להעניק במסגרת המעמד פרסים ליוצרים רוחניים, תורניים וחינוכיים.

7. מחזורי לימוד תורה שבע"פ

בעבר נהגו בארץ ישראל לקרוא את התורה שבכתב בשבתות במחזורים של שלוש שנים. וכבר כתב אברבנאל שמדי שנה נערך הקהל שנתי שבו קרא הגדול שבעם חלק מן התורה, ואילו בהקהל שלאחר שנת השמיטה סיים המלך את הקריאה בספר "דברים".

לאחר שהתקבל מנהג בבל לסיים את קריאת התורה שבכתב במשך שבתותיה של שנה אחת, בטל טעמו של מנהג הקריאה בדברים בכל שנה ובשביעית.

עם חידוש מסורת "זכר הקהל" נוכל להחזיר עטרה ליושנה, אף כי באופן שונה מאשר בימי קדם. הכוונה היא לחדש מחזורי לימוד שבע-שנתיים במשנה ובגמרא. לשם כך יש לקבוע דפי לימוד ומשניות יומיות, שמחזורי העיון בהם ימשכו שבע שנים. בשנת השביעית יהיה הלימוד מרוכז יותר ומאומץ יותר. במעמד "זכר הקהל" יחגגו את סיום הלימוד ומיד יפתח מחזור לימודים מחדש בתורה שבעל פה.

8. השתתפות תלמידים מכל בתי הספר

משמו של הרב הרצוג ז"ל נמסר על מנהג שנתקבל בימי הגאון רבי שמואל סלנט זצ"ל, רבה של ירושלים, לאסוף את התלמידים של בתי "תלמוד התורה" בירושלים ביום הראשון של חול המועד סכות ולשולחם אל הכותל המערבי כדי לקרוא לפניהם את פרשיות התורה שהיה המלך קורא במעמד "הקהל".

ראוי הדבר שכך יעשה מעתה עם תלמידי בתי הספר שבארץ ישראל. משרד החינוך והתרבות ומחלקות החינוך ברשויות המקומיות יכנסו בכותל המערבי את כל תלמידיהם לשם שמיעת פרקי התורה.

9. כינוסים וועידות של יהודי התפוצות

כדי לעודד בואם ארצה של המוני בית ישראל מן התפוצות, למעמד הקהל, ראוי לקבוע דווקא לאותה תקופת שנה כינוסים וועידות של תנועות, אירגונים או מוסדות (כגון: הקונגרס הציוני, הקונגרס היהודי העולמי, הסוכנות היהודית, תנועות פוליטיות, תנועות הנוער, משלחות של בתי ספר בתפוצות). אם הם לא יוכלו להגיע דווקא למעמד הקהל עצמו ניתן לפחות לקיים את המפגשים בארץ במהלך השנה שלאחר המעמד. כך ניתן יהיה לממש את חיזוק אחדותו של עם ישראל במסגרת הקהל. כדאי ליזום קונגרס תורני עולמי בהנהגת הרבנות הראשית לישראל, שיהיה בירושלים סמוך למועד הקהל.

10. מעמדי הזדהות בחו"ל

לאלה שלא יבואו ארצה למעמד הקהל (והם הרי רוב בני הקהילות) יש לערוך עצרות הזדהות של "זכר הקהל" במקומות שונים בתפוצות. כל יהודי, שרואה עצמו מחוייב לעמו ולמורשתו וללא קשר להשתייכותו העדתית, הפוליטית והארגונית, חייב לראות עצמו מחוייב להשתתף באחת מן העצרות. אף שגירי מדינת ישראל וכן נציגי ממשלתה צריכים להשתתף בעצרות ולהיות ממארגניהם. המעמדים יביאו להגברת אחדותה של הקהילה היהודית, ויחזקו את אחדותו של עם ישראל כולו, סביב תורתו וארצו. עצרות ההזדהות יהיו במתכונת שונה מזו שתהיה בירושלים כדי להדגיש שמקומה

של המצוה הוא בארץ ישראל. ניתן להעביר בשידור טלוויזיה ישיר או בהקלטות את המעמד בירושלים לעצרות בחו"ל.

11. תוכנית לימודים מיוחדת למחזור שנת השמיטה או לשנת הקהל

מן הראוי לקבוע במסגרות החינוך היהודי בארץ ובתפוצות תוכנית לימודים מיוחדת למחזור שנת השמיטה, או לשנת הקהל. נושאי הלימוד יהיו כדלקמן:

א) ערך העליה - האסמכתא לחשיבות העליה לחיוב שמיטה היא, כי כל מצוות השמיטה לרבות הקהל, חלות מהתורה רק כאשר רוב העם נמצא בארץ ישראל ובזמנים אחרים הוא רק מדרבנן.

ב) ערך ירושלים - הקהל כהלכתו אפשרי רק בירושלים ובבית המקדש.

ג) מעמדו של המלך וערכה של מלכות בית דוד - הקורא בתורה הוא המלך והשושלת היא מבית דוד. התורה קובעת את זכויותיו וחובותיו של המלך.

ד) הסדר החברתי לפי תורת ישראל - תורת השמיטה כסדר חברתי וכלכלי.

ה) ערך השוויון והאחווה.

ו) גאולת העולם תיקון העולם במלכות שדי - היעד הסופי הוא לא רק גאולה לאומית וקיבוץ נידחי ישראל אלא גם הכרת העולם כולו במלכות ה' ובבחירתו בירושלים.

ז) ערך התורה - חשיבות לימוד התורה שכולם שווים בפניה ואין איש פטור לא רק ממצוותיה אלא גם מלימוד יום יומי בה.